

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗАТОРІВ ТА АКТИВНИХ УЧАСНИКІВ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

В ст. 294 Кримінального кодексу України встановлюється відповідальність за організацію масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захоплення будівель або споруд, опором представникам влади із використанням зброї, або інших предметів, що використовувалися як зброя, а також за активну участь у масових заворушеннях. В контексті дослідження суб'єкту зазначеного злочину, на наш погляд, варто предметно зупинитись на характеристиці його безпосередніх виконавців – організатора та активних учасників.

Характеризуючи особу організатора масових заворушень, зауважимо, що саме він, як правило, має найбільш яскраво виражену антигромадську позицію, його антисоціальні погляди перетворились в переконання та звичку поведінки. В числі таких осіб, зазвичай, опиняються особи з кримінальним минулим, а також особи, що невдоволені своїм становищем в суспільстві, а тому схильні до протиправної поведінки. В числі організаторів масових заворушень нерідко опиняються й особи, котрі знаходяться в опозиції до чинної влади, але до певного моменту успішно приховують це[7, с.34].

Однак, як свідчить судова практика, організаторами масових заворушень можуть виступати не тільки представники політичної опозиції, а й ті особи, котрі посідають доволі високі керівні посади, в тому числі й в органах державної влади. Так, 13 листопада 2004 року тодішній голова Закарпатської обласної адміністрації Р. під час виборчої кампанії по виборах Президента України організував і направив до м. Свалява близько 100 своїх прибічників з метою недопущення в містечку агітаційної діяльності групи представників громадської організації «Пора». Силова спроба виселити непроханих «агітаторів» з місцевого готелю

«Комфорт» і примусової відправки їх за межі області перетворилася в масовий кримінальний конфлікт, згодом кваліфікований Свалявським районним судом за ст. 294 КК України як «масові заворушення». Внаслідок масових безпорядків, що відбулися в приміщенні готелю і прилеглої до нього території, було спричинено «тяжких наслідків, що виразилося в заподіянні ушкоджень і побоїв 56 особам, пошкодженні, знищенні та заволодінні майном на загальну суму 26256, 5 гривень, вчинені опору 12 представникам міліції»[3].

Вже безпосередньо в натовпі організаторами злочинних дій нерідко виступають раніше засуджені особи, або особи з антисоціальною спрямованістю, більшість з яких вже відчували на собі заходи «виховного» характеру з боку органів влади, однак після цього так і не реагували на них належним чином. Зазвичай, такі особи розгортають активну діяльність по створенню натовпу, формуванню та спрямуванню агресивної поведінки його учасників. При цьому слід мати на увазі, що не завжди натовп або група осіб мають свого лідера вже в момент їх утворення. Найчастіше, це ще не оформлена до кінця невдоволена маса людей, учасники якої спочатку прагнуть лише мирно «поспілкуватися» з кимось з керівних офіційних осіб щодо накопичених гострих і невирішених проблем свого повсякденного життя. Як правило, вони так і не знаходять потрібної для діалогу посадової особи, до якої можна було б адресувати свої прохання та претензії. Перебувати ж довго у пасивному стані натовп не може і, не знайшовши можливості «з ким можна поговорити», під впливом провокаційних закликів його керівників починає діяти агресивно.

Окрім вищезазначених осіб, котрі знаходяться безпосередньо в складі натовпу, і підлягають кримінальній відповідальності в якості організаторів масових заворушень, в структурі вже діючого агресивно налаштованого натовпу існують також особи, які відносяться до числа **активних його учасників**.

Такими вважаються:

- особи, котрі приєдналися до натовпу через ідентифікацію своїх ціннісних орієнтирів з відповідним напрямком його намірів і наступних дій;

- ображені особи, котрі певний час накопичують і виношують в собі негативні емоції щодо об'єкту агресивних посягань натовпу. Опинившись у сфері впливу натовпу, вони беруть активну участь у його протиправних діях;

- агресивні, асоціальні індивіди, котрі з неприхованим бажанням та без особливих вагань приєднуються до натовпу через сприятливу можливість «розважитися», дати вихід у ньому своїм садистсько подібним потягам та уподобанням[6, с.19].

Варто зазначити, що до категорії активних учасників масових заворушень доволі часто легко приєднується молодь. Як показали результати проведеного автором анкетування, серед активних учасників масових заворушень частка молоді до 25 років становить близько 70%, в т.ч. неповнолітніх – близько 20%[5]. Піддавшись на провокаційні заклики дорослих, вони не довго вагаючись, приєднувались до учасників вже розпочатих масових протиправних ексцесів. Зазвичай, найбільш зухвало і жорстоко поводять себе в агресивно діючому натовпі підлітки, котрі вже притягалися раніше до кримінальної відповідальності або неодноразово порушували громадський порядок.

Як свідчать результати поведеного автором анкетування, за останні роки помітно зросла частка осіб жіночої статі, що поруч з чоловіками бере активну участь в масових заворушеннях. Якщо наприкінці 80-х та на початку 90-х років минулого століття вона була незначною, і не перевищувала 3-5% [2, с.164], то зараз жінки, як і чоловіки, беруть найактивнішу участь у масових протиправних ексцесах. Їх частка серед активних учасників масових заворушень нині становить 12 % [5].

Як свідчить судова практика, жінки іноді виступають навіть в ролі організаторів масових заворушень. Так, 14 січня 2005 року голова Козинської селищної ради Обухівського району Київської області Г. зібрала біля приміщення селищної ради близько 100 своїх родичів і прибічників, щоб не дати можливості працювати там спеціальній комісії, створеної для дострокового усунення її із займаної посади за вчинені нею посадові зловживання. За вказівкою Г. підбурений нею агресивно налаштований натовп виламав двері селищної ради і вчинив там жорстоку розправу над місцевими депутатами і членами зазначеної

комісії. Сама голова підштовхувала своїх прибічників до жорстоких злочинних дій істеричним закликком «Вбивайте їх!». Як наслідок, члени селищної комісії і працівники Обухівського РВ ГУ МВС України в Київській області, котрі намагалися приборкати учасників заворушень, зазнали тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості, що були нанесені невстановленими предметами, які в ході сутички використовувалися як зброя[4].

Серед активних учасників натовпу можуть також перебувати чесні і добросовісні громадяни, які помилились і потрапили до нього через суспільне сприйняття обстановки, керуючись хибно зрозумілим принципом справедливості. Нерідко до натовпу приєднуються пересічні обивателі. Вони не проявляють великої активності в ньому, але їх приваблює сам ексцес в якості доволі хвилюючого видовища. До натовпу також потрапляють особи, котрі лише спостерігають за розгортанням подій, і взагалі не втручаються в них. Проте навіть пасивна присутність таких осіб значно збільшує масовість протиправної акції, чим активізує інших учасників натовпу на вчинення злочинних дій. Зокрема, під час масових заворушень у Бішкеку в березні 2005 р. натовп, що нападав на «Білий дім», за різними оцінками містив від семи до десяти тисяч чоловік. У той час як група, що безпосередньо здійснювала напад, не перевищувала тисячі осіб[2, с.165]. Однак, так звані «пасивні» учасники масових заворушень не підлягають кримінальній відповідальності за ст. 294 КК України.

На нашу думку, найбільш активна частина будь-якого агресивно налаштованого натовпу за підрахунками автора становить 15-20% його загальної кількості. Всі інші його учасники – 80-85% або звичайні роззяви, або занадто допитливі, або особи, котрі втягнуті в події так званим «ефектом психічного зараження»[5].

По глибині та стійкості антисоціальної спрямованості в діючому (насамперед, агресивному) натовпі, зазвичай, представлені учасники масових заворушень, що відносяться до ситуативного (47%) та випадкового (40%) типу особистості. Ці факти підтверджується тим, що переважна більшість їх (76%) по місцю роботи характеризуються позитивно, раніше не були судимі (87, 2 %). Питома частина активних учасників масових заворушень вчинила зазначений

злочин під впливом зовнішніх факторів (натовпу, знайомих, чуток). Осіб з чітко проявленою негативною деформацією морально-психологічних якостей серед учасників масових заворушень - всього 13-15% [1, с.150].

Список використаних джерел:

1. Абдульманов А.А. Уголовно-правовые меры борьбы с массовыми беспорядками : диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук : 12.00.08. / А. А. Абдульманов. – Москва : 1994. – 251 с.
2. Арипов Э. А. Уголовная ответственность за массовые беспорядки (по материалам Кыргызской Республики и Российской федерации) диссертация на соискание ченой степени кандидата юридических наук : 12.00.08 / Арипов Эдиль Асанович ; [Акад. упр. МВД РФ]. – М., 2008. – 249 с.
3. Кримінальна справа № 2320604 //Архів Свалявського районного суду Закарпатської області за 2006 рік.
4. Кримінальна справа № 4-518/08 // Архів Печерського районного суду м. Києва за 2008 рік
5. Тараненко М.М. Кримінально-правова характеристика масових заворушень: Дис. ... канд. юрид. наук (12.00.08) // МОН України, Нац. технічний ун-т України "Київський політехнічний інститут" - Київ: - 2014р. - 255с.
6. Туманов Г. А. Психологические вопросы управления в условиях групповых нарушений / Г. А. Туманов. – Ленинград. 1969.
7. Шнайдер Г. Массовые беспорядки глазами криминолога / Г. Шнайдер // Общественные науки и современность. – 1991. – № 4. – С. 32-41.